

Birmingham Varakları

TAYYAR ALTIKULAC*

Giriş

Oryantalist dünyanın bir asrı aşkın zamandan beri kadim mushaf ve varaklarıyla özel olarak ilgilendiğini biliyoruz. Aslında bu ilgi genel anlamıyla kadim yazma eserler boyutunda Avrupalı bilim adamı ve diplomatlarının asırlardır hep gündeminde oldu. Bugün itibarıyla sadece Paris Bibliothèque Nationale'in veya Berlin Staatsbibliothek'in kataloglarını şöyle bir karıştırmamız ve bunların sayfalarında yer alan binlerce eski yazmayı gözden geçirmemiz halinde bu söylediğimizin ne kadar doğru olduğu anlaşılacaktır.

Bundan önemlisi, Batılı kataloglarda gördüğümüz her şeyi ilgili kütüphanelerin raflarında eksiksiz olarak bulmanızdır. Bu eserler Avrupa coğrafyasında yazılmış da değildir. Londra mushafı, Paris mushafı, Berlin mushafı gibi adlarla yayımladığımız mushafların hiçbiri Paris, Londra, Berlin vb. şehirlerde veya çevrelerinde yazılmamıştır. Diğer kadim yazma eserlerin çoğu için de durum aynıdır. Her biri Şam, Kahire, Bağdat, İstanbul gibi şehirlerden şu veya bu şekilde ele geçirilip Avrupa coğrafyasına taşınmışlardır.

Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-a'sâr adlı eserin tahkiki sırasında ücretini ödeyerek mikrofilmini Berlin Staatsbibliothek'ten (nr. 3140) temin ettiğimiz yazma nüshanın kapağında *اشتراه الفقير محمد الفائق المفتي بمدينة عنتاب* (Bu kitabı Gaziantep Müftüsü Muhammed Faik satın almıştır) yazdığını görmüş ve şaşırmıştık. Herhalde Müftü Faik Efendi bu kitabı Berlin'e yaptığı bir seyahat vesilesiyle satın alıp üzerine bu notu düştükten sonra Berlin Kütüphanesi'ne bırakmamıştı. Kitap Türkiye'de bir yerlerde veya Antep'te bulunuyordu, satın alıp bu notu düşmüştü. Ama ne olmuşsa olmuş, kitap bir şekilde Berlin'e ulaşmıştı.

* Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Mütavelli Heyeti Başkanı / Dr., İstanbul 29 Mayıs University, Chairman of the Board of Trustees. İstanbul, Türkiye.
ORCID: 0009-0007-5112-7801; e-posta: tahirizade@gmail.com

Bizim kütüphane kataloglarımıza gelince: Onun sayfalarında da pek çok kadim yazma eserin bulunduğunu görsek de ne yazık ki bunların epeyce bir kısmının sadece isimleri bu katalogların sayfalarında yerlerini korurken raflardaki yerleri boş kalmıştır. Yani birileri gelip bunları müslüman ülkelerin idarecilerinden bir şekilde almasını becermiştir. Bu birilerinin kim oldukları, bunun için kime/hangi idareye ne ödedikleri de belli değildir. Biz ise ecdat yadigârı bu değerlerimizi korumada başarısız olduğumuz gibi onlardan istifade edebilmek için bugünkü adreslerine başvurmak durumunda kalıyoruz.¹

Konumuz “Birmingham varakları” olduğuna göre, herhalde bu varaklar ve onun aslı olan mushaf-ı şerif de Birmingham’da veya çevresinde yazılmıştı. Hiç şüphe yok ki onu yazan müslüman bir hat ustasıydı; sahabe neslinden olmasa da bir sonraki nesilden biri idi. Bir oryantalist (Alphonse Mingana) onu bir İslam coğrafyasında görmüş, ilgisine üç beş kuruş vererek satın almış ve Birmingham’a götürmüştü; biz onu şimdi bu Batılı şehre nispet ederek zikretmek zorunda kalıyoruz.

İlerideki sayfalarda göreceğimiz söz konusu varaklar ilk defa 22 Temmuz 2015 tarihinde dünya gündeminde yerini aldı. Duyuru Birmingham Üniversitesi tarafından yapılmıştı. İlgi çekici yanı, varaklar üzerinde yapılan karbon 14 incelemesine göre, bunların miladi 568-645 yılları arasında bir tarihte yazılmış olduklarının ileri sürülmesi idi.

Türkiye’de de BBC kaynak gösterilerek birçok basın yayın kuruluşu tarafından haber yapıldı.² Bu haberden yola çıkarak *New York Times* gazetesi Kur’an’ın Hz. Peygamber’den önce yazılmış olabileceği spekülasyonunda bulundu. Varaklar üzerinde yaptığımız ilk değerlendirmeye göre, yapılan testin tartışmaya değer olduğunu gösteren bir durum vardı ortada. Zira bu test kolektif bilgiyi altüst etmiş oluyordu. Şöyle ki, 568 rakamı Hz. Peygamber’in doğduğu tarihten öncesini gösterdiği gibi 645 de Hz. Osman’ın hilafetinin birinci yılını işaret ediyordu. Yani bu varaklar Hz. Osman’ın yazdığını ve bugün itibarıyla bu ümmetin elinde bulunan mushafların esaslı olan orijinal mushaf nüshalarından çok önce yazılmış oluyordu. Belki de

1 Günümüzün ve yakın geçmişimizin idarecilerini bu beceriksizlik ve başarısızlıktan elbette tenzih ederiz.

2 SUPERHABER kaynaklı ve 31 Ağustos 2015 tarihli bir haber şöyle idi: **İngiliz basınından şoke eden iddia!** İngiltere’de geçen ay bulunan ve dünyanın en eskisi olduğu iddia edilen Kur’an-ı Kerim ile ilgili çarpıcı bir iddia ortaya atıldı. İngiltere’deki tarihçi ve uzmanlar, bulunan Kur’an-ı Kerim sayfaları üzerinde yaptıkları araştırmalara göre söz konusu Kur’an’ın Hz. Muhammed’den daha önce yazılmış olabileceğini söylediler. Uzmanların iddiasına göre Birmingham’daki Kur’an parşömeni 568 ile 645 yılları arasında yazılmış... Hz. Muhammed 571 ile 632 yılları arasında yaşadığından dolayı söz konusu iddiaya göre, bulunan parşömenler Hz. Muhammed’den daha eski.

Hız. Peygamber'in doğumundan da önceki bir tarihte yazıldığı ileri sürülmüş bulunuyordu. Diğer taraftan varaklar üzerinde yaptığımız yüzeysel incelemeye göre, onların Hız. Osman mushaflarıyla ilişkili olduğunu, yani o mushaflardan biri örnek alınarak yazıldığını gösteren izler mevcuttu. Buna göre Hız. Osman'dan çok sonra yazılmış olmalıydı. Ama söylenen söylenmiş, ok yaydan çıkmış, dünya kamuoyunun dikkatinin Birmingham'a çevrilmesi sağlanmıştı.

Daha sonraki süreçte konu Birmingham Üniversitesi'nin yaptığı çalışmalarla sınırlı kalmadı ve kapanmadı. Zaman zaman sanki yeni bir mesele imiş gibi sosyal medyada gündem olmaya devam etti. Belli aralıklarla dünya kamuoyu önüne getirilen bu iddia karşısında söz konusu karbon 14 testinin gerçeği ne kadar ifade edip etmediğini doğru anlamamıza ihtiyaç vardı. Bilim adamlarının kadim varaklar üzerinde yapılan bu işleme ne kadar güvenle bakıp bakmadıklarını da öğrenmemiz gerekiyordu. Ayrıca söz konusu iddiaları çeşitli aralıklarla sosyal medyadan takip edenlerin -neymiş, ne olmuş- türünden meraklarını ve beklentilerini kendi açımızdan karşılamaya çalışmanın önemli olduğu anlaşıyordu.

Bu vesile ile Birmingham varaklarının tahkikli neşrinin faydalı olacağını ve bu konudaki spekülasyonları biraz olsun önleyeceğini düşündük. Tahkik sırasında onun imlasını kadim mushaflardan dördünün imlasıyla karşılaştırdık. Karşılaştırma uygulamasına, günümüzün matbu mushaflarından Suudi Arabistan'da basımı sürdürülen Fehd b. Abdülaziz mushafını da kattık. Nüshalar arası yazım farkları tespit edilirken Birmingham varaklarına ب, Türk ve İslam Eserleri Müzesi mushafına ت, Topkapı mushafına ط, San'a mushafına ص, Kahire el-Meşhedü'l-Hüseynî mushafına ق, Fehd b. Abdülaziz mushafına ف rumuzlarıyla işaret ettik.

Yaptığımız bu çalışma ve değerlendirmelerin, konunun meraklılarının beklentilerine bir ölçüde de olsa açıklık getirmiş olacağını umuyorum. Bu mütevazî çalışmanın okuyucu ile buluşmasına katkı sağlayan herkese teşekkür ediyorum.

Mevlâ hep bizimle olsun.

Dr. Tayyar Altıkulaç

19.10.2025

325

İslam
Araştırmaları
Dergisi
55 (2026)
323-345

Birmingham Varakları (Mingana 1572^a)

İngiltere'nin Birmingham şehrinde bu şehrin adıyla anılan üniversitenin kütüphanesindeki iki mushaf yaprağı (Birmingham varakları) on yıla yakın bir zamandan itibaren çeşitli aralıklarla Kur'an ilimleriyle meşgul olanların ve Kur'an meraklılarının hep gündeminde oldu; olmaya da devam edeceği anlaşıyor.

2015 yılında konu Birmingham Üniversitesi tarafından dünya kamuoyuna duyurulunca gündemde yerini alması normaldi. Adı geçen üniversite bu varakların tanıtımını sağlamada başarılı da oldu. Ama çeşitli aralıklarla konunun sosyal medyada yeni bir habermiş gibi servis edilmesi veya yeni bir haber algısı meydana getirecek şekilde ekranlarımıza düşmesi anlaşılır gibi değildi. En son 14 Ocak 2025 tarihinde bana göre sonuncu defa söz konusu varaklar sosyal medyada karşımıza çıkıyor, Hz. Peygamber zamanında yazılmış olduğu ileri sürülüyordu. Konu daha fazla ilgisiz kalacağımız bir konu olmaktan çıkmıştı.

Duyduğumuz ilginin gereğini yapabilmek için bu varaklar üzerinde vaktiyle ilgili üniversite tarafından yapılan çalışmaları hatırlamamıza ihtiyaç vardı. Ayrıca onların tarihi, şeceresi, Hz. Peygamber zamanında yazılmış olmasının bilimsel olarak mümkün olup olmadığı gibi hususların değerlendirilmesi gerekiyordu.

İlgili Üniversitenin Yaptığı Çalışma

Birmingham Üniversitesi 22 Temmuz 2015 tarihinde Cadbury Araştırma Kütüphanesi Mingana Koleksiyonu'nda yer alan el yazması iki Kur'an yaprağının en eski Kur'an nüshalarından biri olduğunu açıkladı; BBC'nin web sayfası aracılığı ile bunu dünya kamuoyuna duyurdu.

1. Varaklar Oxford Üniversitesi'nde karbon 14 testine tâbi tutuldu. Buna göre bu varakların (onların da içinde yer aldığı mushaf-ı şerifin) milattan sonra 568-645 yılları aralığında yazılmış olduğu böylece ileri sürülmüş oldu.

2. Adı geçen üniversite 30 Eylül 2015 tarihinde açtığı sergi ile onu tanıtmaya çalıştı. Sergi, İngiltere'deki müslümanlar arasında ilgiyle karşılandı.

3. Adı geçen üniversite 21 Ekim 2015 tarihinde bir toplantı düzenledi. Bu toplantıya İngiltere, Almanya, Rusya, Mısır ve Türkiye gibi çeşitli ülkelerden yaklaşık otuz kadar bilim adamı ve araştırmacı katıldı. Rusya'dan Prof. Efim Rezwan, Oxford Üniversitesi'nden Prof. Keith Small, Birmingham Üniversitesi'nden Prof. David Thomas ve British Library'den Dr. Muhammed Isa Waley bu isimlerden bazıları idi. Doç.Dr. (şimdi Prof.) Necmettin Gökür ile araştırma görevlisi (şimdi Dr. Öğretim Üyesi) Elif Behnan Karabıyık da bu toplantıda İstanbul Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi'ni (KURAMER) temsil etti. Dört oturumda gerçekleştirilen bu toplantıda çeşitli konuşmalar yapıldı, katılımcılara bilgiler verildi ve özellikle karbon 14 testi konusu üzerinde duruldu.³

Varaklar Hakkında Tarihi Bilgi

Toplantıya katılanlardan ve aynı zamanda Paris'te Bibliothèque Nationale'deki BnF Arabe 328c varaklarını doktora tez çalışmaları çerçevesinde inceleyen Dr. Alba Fedeli'ye göre bu varaklar (Birmingham varakları, Mingana, 1572^a), söz konusu 328c kayıt numaralı on altı varakla benzerlik göstermektedir. Buna göre Fustat'tan getirilmiş olmaları mümkündür. Bu yorumun dışında bu varakların nereden geldiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Dr. Fedeli'nin Fustat'la ilgili sözü, daha önce tahkik edip *Mushaf-ı Şerif* (Bibliothèque Nationale de France) adıyla yayımladığımız 328^a ve 328^b varaklarının da Birmingham varakları ile muhtemel ilişkilerini hatıra getirmiştir. O çalışmamız vesilesiyle belirttiğimiz gibi matbaacı Jean Joseph (1776-1856), Fustat'ta korunmakta olan bir miktar varak grubunu bir şekilde elde ederek Fransa'ya götürmüştü. Daha sonra bu varaklar 1864'te

3 Ayrıntılar için bk. Gökür raporu (Toplantıya katılan her iki Türk bilim insanının hazırladıkları raporlar KURAMER Arşivi'nde bulunmaktadır).

Rus Millî Kütüphanesi'ne (St. Petersburg) intikal etti. Birkaç yıl sonra Mısır'daki Fransa konsolos yardımcısı oryantalist Asselin Cherville'in (1772-1822) elde ettiği varaklar da onun ölümünden sonra 1833 yılında Paris Millî Kütüphanesi'ne (Bibliothèque Nationale de France) satıldı.⁴

Bu bilgileri Dr. Fedeli'nin söyledikleriyle birlikte ele almamız gerektiği değerlendirilmiş; Fustat'tan şuraya buraya yolcu edilen varaklar grubu ile Birmingham varaklarının herhangi bir ilişkisinin bulunup bulunmadığı üzerinde durmamıza ihtiyaç duyulmuştur. İleriki sayfalarda birkaç satırla da olsa bu muhtemel ilişkiden söz edilecektir.

Varaklar Üzerinde Yapılan Karbon İncelemesi

Yukarıda da sözü edilen ve 2015 yılında Birmingham Üniversitesi'nde gerçekleşen toplantıda Prof. Igno Kottsieper, Mingana 1572^a varaklarının karbon 14 test sonuçlarının kesin bilgi kabul edilmemesi üzerinde durmuş, bunun sadece bir varsayım olduğunu iddia etmiştir.

1. Karbon 14 testlerinin tek bir merkezde (Oxford Üniversitesi) yapılmış olması ve farklı test merkezlerinde tekrarlanmaması sebebiyle, ilan edilen milattan sonra 568-645 tarihinin güvenli bir tarih aralığı olmadığını ileri sürmüştür.

2. Kullanılan derinin menşeinin neresi olduğuna kadar sorgulanması gerektiğine dikkat çekmiş; derinin Hicaz bölgesinden veya Mısır, Hindistan gibi ülkelerden getirilmiş olmasına kadar birçok hususun, karbon 14 testi ni etkileyen önemli faktörler olduğunu belirtmiştir.

3. Hicaz bölgesinde derinin işlenme yöntemiyle Mısır ve Hindistan'daki yöntemlerin farklı olabileceğini söylemiş, derinin işlenmesi sürecinde kimyasal maddelerin kullanılıp kullanılmamasının da tarihlendirmede sonucu etkileyebileceğine dikkat çekmiştir.⁵ Bu itibarla Prof. Igno Kottsieper'e göre söz konusu varaklarla ilgili test sonucu kesin olmadığı gibi ilan edilen sonuçların bilimsel değerinden de söz edilemeyeceği anlaşılmış olmaktadır.

4. Deri ile üzerindeki yazının farklı tarihler vereceğine dair görüşler de zaman zaman ileri sürülmüştür. Katılmadığımız bu görüşler konusunda o tarihlerde gündemde tartışılan bir başka deri örneği ile ilgili olarak şunları not etmiştik: "29-56 (649-675) yılları ve hatta daha sonraki dönemler, üzerine yazı yazılabilecek nitelikte malzeme temininin fevkalade zor olduğu dönemlerdir. Bu tür malzemenin yıllarca değil, birkaç yıl dahi bekletilmesi düşünülemez. Zira hayvan derisinden olan bu varaklar belli ihtiyaçlar için

4 bk. *Mushaf-ı Şerif: Bibliothèque Nationale, Paris*, s. 15.

5 bk. *Gökkır raporu*.

üretilmiş ve hemen kullanılmıştır. Onların stoklanıp onlarca yıl bekletilmesi ihtimal dışıdır. XX. asrın ortalarında devlet dairelerine gelen resmî yazıların zarflarının çöpe atılmadığı, idareciler tarafından müsvedde kâğıdı olarak kullanıldığı bizim yaşımızda olanların çok iyi hatırladığı bir Türkiye ve belki de bir dünya gerçeğidir. Bu durumu dikkate aldığımızda on dört asır önce Arabistan gibi bir coğrafyada mushaf yazımı için hazırlanan derilerin senelerce stoklarda bekletilmesi gibi bir uygulamanın ne kadar ihtimal dışı olduğu daha kolay anlaşılacaktır. Ayrıca bir koyun veya sığır derisinden kaç varak üretilbileceğinin, eldeki örneklerine bakıldığında mesela 500 veya 900 varaklık bir mushaf için kaç hayvan derisine ihtiyaç duyulduğunun da dikkate alınması gerekir.”⁶

Bugün itibarıyla değişen bir şey yoktur. Birmingham varakları (Mingana 1572^a) üzerinde aşağıda yapacağımız değerlendirmeler de dikkate alındığında sözü edilen testin inandırıcı hiçbir tarafı bulunmadığı anlaşılmış olacaktır. Testin değişik laboratuvarlarda tekrarlanması zorunludur. Ancak ilgili üniversitenin böyle bir şeye tevessül etmeyeceğini tahmin etmek zor değildir. Zira bu üniversite yöneticilerinin, konunun dünya kamuoyu üzerinde oluşturduğu ilginin ve merakın devam etmesinden yana olduğu düşünülmektedir.

Varakların Muhtevası ve Yazım Özellikleri

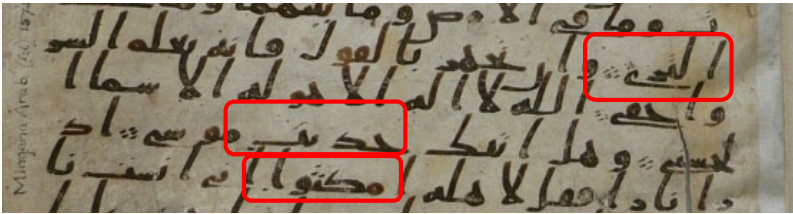
Birmingham varaklarında -Kur'an-ı Kerim'de ardarda yer alan- üç sûreden âyetler bulunmaktadır. Birinci varakın iki yüzünde Kehf sûresinin 17- 31. âyetleri, ikinci varakın birinci yüzünde Meryem sûresinin 91-98. âyetleri ile Tâhâ sûresinin 1-12. âyetleri, ikinci yüzünde ise aynı sûrenin 13-39. âyetleri yer almaktadır.

Varakların yazım özelliklerine geçmeden önce Dr. Alba Fedeli'nin bir sehvi-ne işaret etmemizde fayda var. Yazarın belirttiğine göre 2^a sayfasının 16 ve 18. satırlarında yer alan **الثرى** kelimesindeki **ث** harfi ile **حديث** kelimesindeki **ث** harfi, **ت** olarak noktalanmıştır. Eskiye ait bazı papirüslerde de **ت** yazıldığı halde **ث** olarak okunan başka örnekleri de kanıt gösteren Fedeli, aşağıdaki resimde ikinci satırda yer alan **الثرى** kelimesiyle dördüncü satırdaki **حديث** kelimesinde **ث** harflerinin **ت** olarak yazıldığını ifade etmiştir. Ancak kanaatimizce bu doğru bir değerlendirme olmamıştır.

Kadim mushaflar içinde sınırlı da olsa -burada görüldüğü gibi- bazı harflerin noktalandığına dair örnekler bulunmakla birlikte bunlardan bazılarında zamanla rutubetlenme ve benzer sebeplerle bu noktalarda farkedilemez hale gelenler vardır. Dr. Fedeli'nin verdiği örneklerde de durum böyledir. Yani bu kelimelerdeki **ث** harflerinin iki noktalı olarak görülmesinin sebebi,

6 bk. Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme*, s. 336.

onların tercihen ve isteyerek ت şeklinde yazılması değil, asırlar içinde noktalarla meydana gelen bozulmalardır. Bir metinde ث harflerinin tamamı üç nokta ile yazılırken sadece iki kelimede isteyerek ت şeklinde yazılmasının bir anlamı yoktur. Nitekim aynı varakların aynı veya diğer sayfalarına baktığımızda ث harflerinin açık şekilde üç noktalı oldukları görülmektedir. Mesela Dr. Fedeli'nin zikrettiği حديث kelimesinin hemen altındaki satırda geçen امكثوا kelimesinde ث harfinin üç noktası belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Kezâ 1^a sayfasının 6, 7, 9 ve 14. satırlarındaki بعثناهم، لبثتم، فابعثوا، لبثنا örneklerinde ث harflerinin üç nokta ile noktalandığını açıkça görmek mümkündür. Bu durum karşısında Dr. Fedeli'nin söz konusu örnekleri niçin zikrettiğini anlamak mümkün olmamıştır.⁷

Birmingham Varaklarında:

1. Dört sayfadan ibaret söz konusu varaklarda شى kelimesi bir defa geçmiş ve شى şeklinde elif ile yazılmıştır. Kehf sûresinin diğer âyetleri Fustat menşeli yazmalardan olan 328^{a-b} ve 328c varaklarında yer almadığından bu âyette kelimenin onlarda nasıl yazıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak 328^a'da geçtiği her yerde شى olarak yazılırken (sonradan yazılan varakları hariç) 328^b'de elifsizdir. Dr. Fedeli'nin üzerinde çalıştığı 328c'de ise kelime hep elif ile yazılmıştır.⁸ Bu örnek de konumuz olan Birmingham varaklarının, Fustat kaynaklı metinlerle benzerliğinin bulunduğunu göstermektedir.

2. قتل، قتلوا، قتلوا، قاتل، قاتلوا، قتلوا kelimeleri قال، قاتل، قاتلوا şeklinde elifsiz yazılmıştır. Ancak bir defa geçen قاتلوا kelimesinin (Kehf 18/21) -uzak bir ihtimal olmakla birlik-te- başına ف harfi geldiği için elif ile imla edilmiş olabileceği akla gelmekte-dir. Varakların ait olduğu mushafın bütün varaklarında bu kelimelerin aynı şekilde elifsiz yazıldığını tahmin etmek mümkündür. Bibliothèque Na-tionale nüshası diye tahkik ettiğimiz mushafta da (328^{a-b}) -bazı istisnaları

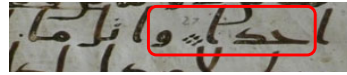
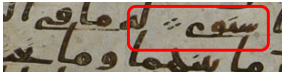
⁷ Fedeli, *Early Qur'anic Manuscripts: Their Texts and the Alphonse Mingana Papers*, s. 148.

8 328^{a-b} ile, *Mushaf-ı Şerif: Bibliothèque Nationale* adıyla tahkik edip neşrettiğimiz (İstanbul 1436/2015). Mushaf; 328c ile ise Dr. Alba Fedeli'nin doktora tezi olarak çalıştığı varaklar kastedilmektedir.

dışında- **قل، قلوا، قلت** kelimeleri elifsiz yazılmıştır. British Library nüshası diye tahkik ettiğimiz mushafta ise bu kelimeler kırk dört yerde elif ile yazılırken yüzlerce yerde elifsiz olarak imla edilmiştir. Gerekli inceleme ve değerlendirmelerden sonra bu her iki mushafın da Hz. Osman'ın Şam'a gönderdiği mushafın özelliklerini taşıdığı (köken itibariyle Şamlı olduğu) kanaatine varılmıştır.

3. Çoğu belirsiz olmakla birlikte **ن، ذ، غ، ت، ث، ز،** harflerinde noktaların kullanıldığı görülmektedir. Harflerin noktalanmasındaki bu durum, günümüz matbu mushaflarıyla birliktelik göstermektedir. Fustat kaynaklı varaklardan olup Dr. Fedeli'nin incelediği 328c'de de nokta uygulaması yapılmış, 328^{a-b} harflerinde ise bu uygulama yapılmamıştır.

4. Âyet sonlarını belirtmek üzere konan durak işaretleri -aşağıdaki resimlerde görüldüğü gibi- genelde iki sıra olarak üst üste istif edilmiş kısa fetha benzeri işaretlerden oluşmaktadır. Bunlar 4'lü, 5'li ya da 6'lı işaretler olarak görülebilmektedir. Bu özelliği ile Birmingham varakları, 328^{a-b} ve British Library nüshası varaklarıyla benzerlik göstermekte olup bu tür durak işaretleri Hz. Osman mushaflarından sonra yazılan kadim mushaflarda yaygın olarak kullanılmıştır.

5. Durak işaretlerinin yerleri genel anlamda bugünün matbu mushaflarıyla birliktelik göstermekle birlikte az sayıda farklılık da görülmektedir. Şöyle ki:

a) Günümüz mushaflarının aksine sûre başındaki besmeleden sonra durak işareti görülmekte, **طه** kelimesinden sonra ise durak işareti bulunmamaktadır.

b) Kehf sûresinin 18. âyeti ikiye bölünmüş, **بالوصيد** kelimesinden sonra durak işareti konmuştur. Benzer bir durum Tâhâ sûresinin 39. âyeti için de söz konusu olmuş, **فى البهم** den sonra durak işareti konmuş ve âyet ikiye bölünmüştür.

c) Tâhâ sûresinin 25. âyetinde ise farklı bir durum söz konusu olmuş, **صدري** kelimesinden sonra durak işareti konmamıştır.

6. Diğer kadim mushaflarda olduğu gibi kelimelerin ortasında ve sonlarındaki hemze işaretlerine yer verilmemiştir. Mesela **ليتساءلوا** kelimesi **ليتساءلوا** şeklinde imla edilmiştir.

7. Tâhâ sûresinin 12. âyetinde **طوى** kelimesi **طوى** şeklinde elif ile yazılmışsa da elifsiz yazılacağını düşünen bir okuyucu onu silmeye çalışmıştır (aş.

11 bk. Dâni, *el-Mukni'*, s. 64-65.

not edilmiştir. Böylece hangi yazım şeklinin doğru olabileceği hususunda araştırmacılara yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

3. Varaklarda (özellikle birinci varakın alt kenarlarında) çürüyüp dökülme-ler mevcut olduğundan okunması mümkün olmayan kelimeler bulunmaktadır. Tahkik çalışması sırasında bu yerlerde olması gereken kelimelerin her harfi için bir nokta kullanılmıştır.

4. Metnin bilgisayarda yazılması sırasında orijinal metindeki satır düzeni aynen korunmuştur. Mesela orijinal metinde ليتسالوا kelimesi yazılırken onun ليتسا kısmı satırın sonuna, لوا ise bir sonraki satırın başına yazılmış, bilgisayar yazımında da buna aynen uyulmuştur.

Birmingham Varakları 568-645 Yılları Aralığında Yazılmış Olabilir mi?

Konuyu değerlendirirken başlıktaki milattan sonra 568 yılının Hz. Peygamber'in doğumundan da önceki bir tarihi gösterdiği, 645 yılının ise Hz. Osman'ın hilafetinin birinci yılı olduğu, onun çeşitli merkezlere gönderdiği bilinen mushafların yazım çalışmalarının ise, halife oluşundan yıllar sonra ele alındığı ve uzun bir yazım süreci yaşandıktan sonra söz konusu mushafların belli merkezlere gönderildiği yönündeki bilgi göz önünde bulundurulmalıdır. İlgili pek çok kaynağın bugüne taşıdığı bu bilgilere rağmen bugün karşılaştığımız iddiaya göre bu iki varak ve herhalde onların içinde yer aldığı mushaf, Hz. Osman mushaflarından çok önceki tarihlerde yazılmıştır.

Birmingham Üniversitesi söz konusu varakların bu tarihler aralığında yazıldığı görüşünü benimsiyor olsa da varaklar üzerinde gördüklerimiz bunun hiç de doğru olmadığını göstermek için yeterlidir. Üniversite idaresi bunu tartışmaya açık olan karbon 14 testiyle ispat etmeye çalışsa da kanaatimizce bu böyledir. Şöyle ki:

1. Tarihen sabittir ki, günümüzün ve İslam tarihi boyunca bütün insanlığın elinde bulunan mushafların esası olan Hz. Osman mushaflarının yazılması, onun halife oluşundan yıllar sonra gündeme gelmiş ve bir ihtiyaçtan doğmuştur. Birmingham varakları ve onların esası olan nüsha ise Hz. Osman mushaflarının birinden yazılmıştır veya ondan yazılmış bir nüshadan istinsah edilmiştir. Çünkü;

a) Birmingham varaklarında yer alan âyetlerdeki kelimeler, Hz. Osman mushaflarındaki karşılıklarıyla aynıdır. Aralarında herhangi bir ayrılıktan söz etmek mümkün değildir.

b) Birmingham varaklarında bazı âyetleri yer alan sûrelerin (Kehf, Meryem, Tâhâ) Kur'an-ı Kerim içindeki sıralaması da Hz. Osman mushaflarındaki

sıralama ile aynıdır. Yani 18, 19 ve 20. sûrelerdeki âyetler bu varaklarda arka arkaya yazılmıştır.

c) Birmingham varaklarındaki âyetlerin sûreler içindeki sıralamaları da Hz. Osman mushaflarındaki gibidir. Hiçbir farklılık yoktur.

d) Âyetlerin sonlarını gösteren durak işaretleri -iki yerde âyetin ikiye bölünmesi durumu istisna edilecek olursa- Hz. Osman mushaflarını esas alan günümüzdeki matbu mushaflarda gördüklerimizle bire bir aynıdır (âyetlerin ikiye bölünmesi ya da iki âyetin birleştirilerek bir âyet gibi yazılması ve benzeri bazı ayrıntı uygulamalar kadim mushafların hepsinde görülen şeylerdir).

2. Bütün bu benzerlikler karşısında isterseniz bir de şu iki ihtimali göz önünde bulundurarak sonuca gitmeyi deneyelim: Birinci ihtimale göre Hz. Osman mushafları Birmingham varaklarının esas olan mushaftan yazılmış olup sözü edilen karbon 14 incelemesinin gösterdiği 568-645 yılları doğrudur ve söz konusu mushaf (keza Birmingham varakları) bu tarihler arasındaki bir zaman diliminde yazılmıştır. İkinci ihtimal ise Birmingham varaklarının esas olan mushaf Hz. Osman'ın mushaflarından biri esas alınarak imla edilmiştir. Hangi ihtimal kabul edilirse edilsin, değişmeyen bir şey var ki o da bu varaklarla Hz. Osman mushaflarındaki karşılıklarının bire bir aynı metinler olmalarıdır.

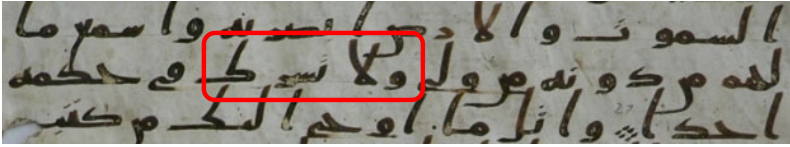
a) Bu durum karşısında dikkatten kaçırmamamız gereken husus şudur: Hz. Osman mushaflarının Birmingham varaklarından sonra ve belki de ondan yazılmış olabileceğine dair -tartışmalı karbon 14 testi dışında- hiçbir delil yoktur.

b) Hz. Osman mushaflarının yazılmasının ise kocaman ve göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir arka planı vardır. Bu arka planda neler ve hangi olaylar yaşanmamıştır ki? Bu çalışma hangi tarihî zaruretlerden gündeme gelmiştir? Hangi şartlarda oluşturulan bir heyet tarafından yazılmıştır? Bu heyette kimler yer almıştır? Heyet başkanı kimdir? Yazım sürecinde heyet üyeleri arasında tartışma yapıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut mudur? Mevcutsa bu tartışma veya tartışmalar nasıl sonuçlanmıştı? Bütün bu soruların cevaplarından oluşan arka planı görmezden gelmek akıl dışılıktır; ilginç bir ön yargı örneğinden başka bir şey değildir. Bütününü bu arka plan en eski kaynaklardan itibaren günümüze taşınmış, -olaylardaki bazı ayrıntılar tartışmalı olsa da- Doğulu, Batılı bilim dünyasının ayan beyan gözü önünde yer almıştır.

c) Buna göre Birmingham varaklarının ve onun esas olan mushafın Hz. Osman mushaflarından sonra ve onlardan biri esas alınarak yazıldığına

şüphe yoktur (Konuyla ilgili olarak yapılan karbon 14 testi hakkında söyleyeceklerimizi yukarıda söyledik).

d) Birmingham varakları -kanaatimizce- Hz. Osman'ın Şam'a gönderdiği mushaftan veya ondan yazılmış bir nüshadan istinsah edilmiştir. Söz konusu varakların bütün harflerinde noktalama uygulaması bulunmamakla birlikte gözümüze ilişen bir kelime ve ondaki iki nokta bu varakların yazıldığı bölge konusunda önümüzü aydınlatmaya yetecek önemde ve değerdedir. Şöyle ki: Meşhur kıraat imamlarından Şam kıraat imamı Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736) dışında bütün kıraat imamları Kehf sûresinin 26. âyetindeki تَشْرِكُ kelimesini ت ile okurken sadece İbn Âmir -aşağıdaki resimde görüldüğü üzere- bu kelimeyi ت ile ve son harfini de cezm ile تَشْرِكُ diye okumuştur.¹² Kelimeyi bu şekilde noktalamanın bize gösterdiği adres belidir ve Şam'dır yani Hz. Osman'ın Şam mushafıdır.

Sonuç

Birmingham Üniversitesi 22 Temmuz 2015 tarihinde üniversite kütüphanesinin Mingana Koleksiyonu'nda yer alan el yazması iki Kur'an yaprağının en eski Kur'an nüshalarından biri olduğunu açıkladı; BBC bu bilgiyi dünya kamuoyuna duyurdu. Varaklar karbon 14 testine tâbi tutuldu ve buna göre bu varakların milattan sonra 568-645 yılları aralığında yazıldığı açıklandı.

Birmingham Üniversitesi varakların tanıtılması konusunda başarılı çalışmalar yaptı. 21 Ekim 2015 tarihinde düzenlediği toplantıya çeşitli ülkelerden bilim adamlarının katılımını sağladı. Türkiye'den de iki bilim insanı bu toplantıda hazır bulundu. Yapılan karbon 14 testinin sonuçları da toplantıda tartışılan konular arasında yerini aldı.

Tarafımızca yapılan değerlendirmelere göre Birmingham varaklarının Hz. Osman mushaflarından önceye ait bir zaman diliminde yazılmış olma ihtimali yoktur. Aksi bir durumun, tarihi ve ilmi gerçeklerle bağdaşmayacağı -yaptığımız inceleme ve değerlendirmelerden sonra- açıkça anlaşılmıştır. Toplantıya katılan bilim adamlarından Prof. Igno Kottsieper'in karbon 14 testinin tekrarlanması yönündeki uyarısı, Birmingham Üniversitesi yönetimi tarafından dikkate alınmamış olsa da önemlidir.

12 bk. Dâni, *et-Teyşir*, s. 143; İbnü'l-Cezeri, *en-Neşr*, II, 310.

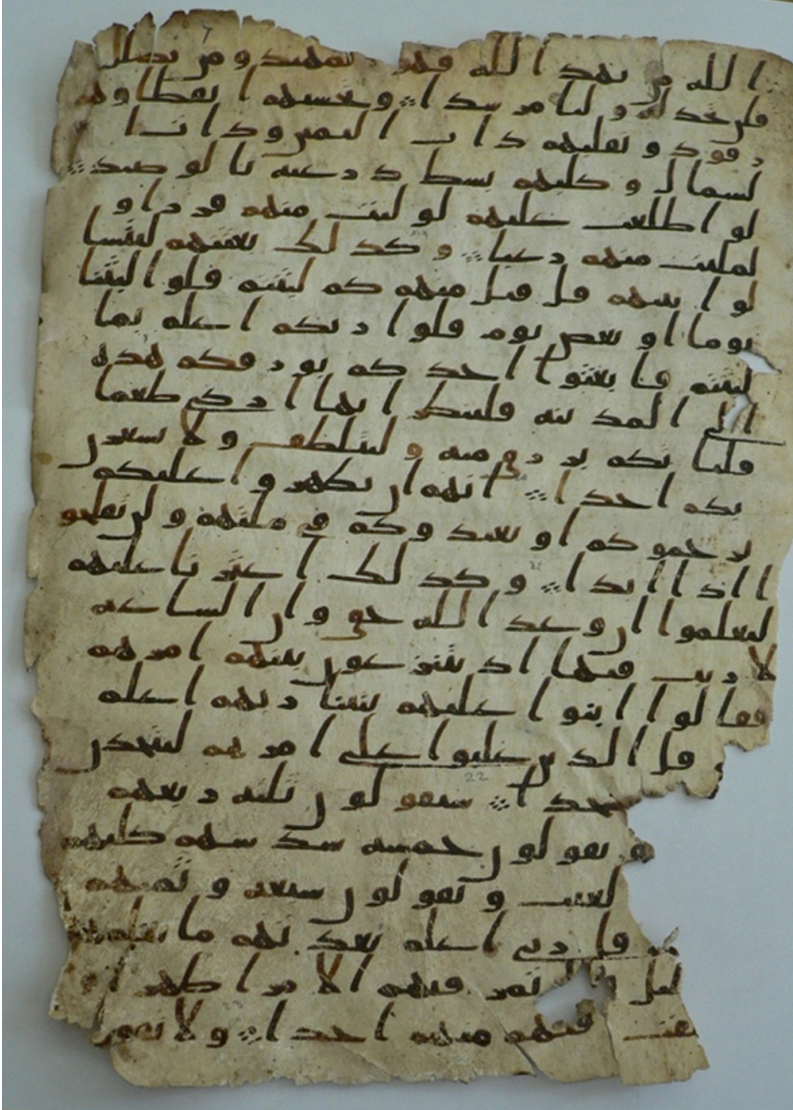
Bibliyografya

- Abdülfeţh b. Abdülgani, *el-Ferâidü'l-hisân fi addi âyi'l-Kur'an*, Medine: Mektebetü'd-dâr, 1404.
- Altıkulaç, Tayyar, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: IRCICA, 2015.
- Bennâ, Ahmed b. Muhammed, *İthâfû fuzalâ 'i'l-beşer fi'l-kirââtî'l-erba'ati 'aşer*, nşr. Şaban Muhammed İsmâil, Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1407/1987.
- Dânî, *el-Mukni' fi ma'rifeti mersûmi mesâhifi'l-emsâr* (nşr. Muhammed Ahmed Dehmân), Dimaşk 1359/1940.
- Dânî, *et-Teyisir fi'l-kirââtî's-seb'*, nşr. Otto Pretzl, İstanbul: Matbaatü'd-devle, 1930.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. Necâh, *Muhtasarü't-Tebyîn li hicâi't-tenzil*, nşr. Ahmed b. Ahmed b. Muammer Şirşâl, Medine: Fehresetü mektebeti'l-Melik, 1423/2002.
- Fedeli, Alba, *Early Qur'anic Manuscripts, Their Texts, and the Alphonse Mingana Papers Held in the Department of Special Collections of the University of Birmingham* (doktora tezi), University of Birmingham, 2015.
- Gökkır, Nemettin, *Birmingham Üniversitesi, Mingana 1572° Kur'an Fragmanları Hakkında Rapor*, KURAMER Arşivi, 2015.
- Himyerî, Beşir Hasan, *Mu'cemu'r-resmi'l-Osmânî*, Riyad: 1436/2015.
- İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirââtî'l-aşr*, nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire, Matbaatü Mustafa Muhammed, ts.
- İbn Vesîk, *el-Câmi' li-mâ yuhtâcü ileyhi min resmi'l-Mushaf*, nşr. Gânim Kaddûri Hamed, Bağdad: Dârü'l-enbâr, 1408/1988.
- Karabıyık, Elif Behnan, *Birmingham Varakları Hakkında Rapor*, KURAMER Arşivi, 2015.
- Mehdevî, *Hicâ'ü mesâhifi'l-emsâr*, nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, *Mecelletü Ma'hedi'l-mah-tûtâtî'l-'Arabîyye* içinde, XIX/1 (1393/1973), s. 54-141.
- Muhallelâtî, Rıdvân b. Muhammed. b. Süleyman, *İrşâdû'l-Kurrâ' ve'l-kâtibîn*, nşr. Ebü'l-Hayr Ömer Mâlem el-Merâtî, Kahire: Mektebetü'l-İmâmî'l-Buhârî 1435/2014.
- Mushaf-ı Şerif: Bibliothèque Nationale, Paris*, haz. Tayyar Altıkulaç, İstanbul: IRCICA, 1436/2015.
- Nâitî, Muhammed Gavs el-Erkâtî, *Nesru'l-mercân fi resmi nazmi'l-Kur'an*, Haydarabât, ts.
- Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim), Kahire: Dârü't-turâs, 1376/1957.

Kısaltmalar

bk.	Bakınız
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
KURAMER	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi
s.	Sayfa
ts.	Tarihsiz

EKİ: Birmingham varak sayfaları (resimler) ve metin tahkiki çalışmaları.

[سورة الكهف - (18) - عدد آياتها 110]

[1/1]

الله من يهد الله فهو المهتد ومن يضلل

فلن تجد له وليا مرشدا [17] وتحسبهم ايقظا^٢

وهم

رفود ونقلبهم ذات اليمين وذات ا

لشمال وقلبهم بسط^٣ ذريع^٤ بالوصيدلو اطلعت عليهم لوليت منهم فررا^٥ و

لملئت منهم رعبا [18] وكذلك بعثتهم ليتسا

لوا^٦ بينهم قل^٧ قل^٨ منهم كم لبثتم قلوا^٩ لبثنايوما او بعض يوم قلوا^{١٠} ربكم اعلم بما

لبثتم فابعثوا احداكم بورقكم هذه

الى المدينة فلينظر ايها ازكى طعاما^{١١}

فليأتكم برزق منه وليتلطف ولا يشعرو

بكم احدا [19] انهم ان يظهروا عليكم

يرجموكم او يعيدوكم فى ملتهم ولن تفلحو

ا اذا ابدا [20] وكذلك اعثرنا عليهم

ليعلموا ان وعد الله حق وان الساعة

لا ريب فيها اذ يتنزعون بينهم امرهم فقالوا

ابنوا عليهم بنينا ربهم اعلم

قل^{١٢} الذين غلبوا على^{١٣} امرهم لتتخذن ...مسجدا [21] سيقولون ثلاثة ربعمهم^{١٤}ويقولون خمسة سدسهم^{١٥} كليهملغيب ويقولون سبعة وثمنهم^{١٦}

قل ربي اعلم بعدتهم ما يعلمهم

..ليل فلا تمر^{١٧} فيهم الا مرا ظهرا و ...

تقت فيهم منهم احدا [22] ولا تقولن ..

١ الكهف مائة واحدى عشرة آية: ت // سورة الكهف: ف // -: ب ، ص ، ط ، ق (وما بين القوسين المعقوفين من عندنا).

٢ ايقظا: ب ، ت ، ص ، ط ، ق // ايقظا: ف (هذه الكلمة من الكلمات التي سكنت عنها أبو داود، ولكن ثبتت ألفها عند الداني، لأنها زائدة للبناء: انظر: المقنع ٤٤٤ وقال الأكراني في نثر المرجان ١١٢/٤: "بإثبات الألف بعد القاف على الأكثر، وحذفها الجزري"، ونقل ابن عاشر عن التجيبي أن هذه الكلمة بغير ألف: انظر: إرشاد القراء والكاتبين ٥٠٩/٢).

٣ بسط: ب ، ف // باسط: ت ، ص ، ط ، ق (يحذف الألف عند أبي داود؛ انظر: مختصر التبيين ٧٣٨/٣، ٨٠٤ ولكن ثبتت ألفها عند الداني، لأنها على وزن فاعل؛ انظر: المقنع ٤٤٤ وفي نثر المرجان ١١٣/٤: "باسط اسم فاعل، وبإثبات الألف بعد الباء الموحدة كما ضبطه الداني، وهو الأكثر، وحذفها الجزري").

٤ ذريع: ب ، ص ، ق // ذراعيه: ت ، ط ، ق (سكت عنه أبو داود؛ وثبتت ألفه على ضابط الداني والمهدوي، لأنه على وزن فاعل؛ انظر: المقنع ٤٤٤ هجاء مصاحف الأمصار ٨٤ وفي نثر المرجان ١١٥/١: بإثبات الألف بعد الراء).

٥ فررا: ب ، ص ، ط ، ق // فرارا: ت ، ف (بإثبات الألف بين الراءين عند الداني، لأنه على وزن فاعل؛ انظر: المقنع ٤٤٤ نثر المرجان ١١٤/٤ وسكت أبو داود عنه، لكن نقل ابن عاشر عن التجيبي أن هذه الكلمة بغير ألف؛ انظر: إرشاد القراء والكاتبين ٥٠٩/٢).

٦ ليسالوا: ب ، ت ، ط ، ق ، م // ليسلوا: ف (وفي نثر المرجان ١١٤/٤: "بإثبات الألف بعد السين وفاقا، ويحذف صورة الهمزة المفتوحة بعد الألف").

٧ قل: ب // قال: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (ذكر المصنف إثبات الألف بعد القاف في كلمة قال، واستثنوا في مواضع ليست هذه منها، انظر: معجم الرسم العثماني ٢٧٢١/٥ نثر المرجان ١١٤/٤).

٨ قل: ب // قال: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (اسم فاعل، وبإثبات الألف بعد القاف وفاقا، انظر: نثر المرجان ١١٤/٤).

٩ قلوا: ب // قالوا: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (بإثبات الألف بعد القاف على ضابط الداني، لأنها منقولة من الواو، انظر: المقنع ٤٤٤ وانظر أيضا: نثر المرجان ١١٥/٤).

١٠ قلوا: ب // قالوا: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (كما تقدم).

١١ طعاما: ب ، ص ، ط // طعاما: ت ، ق ، ف (بألف ثابتة بين العين والميم أينما أتى؛ انظر: المقنع ٤٤٤ مختصر التبيين ١١٦، ١٤٦، ٢٤٧ الجامع ٣٤٤ نثر المرجان ١١٦/٤).

١٢ قل: ب // قال: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (كما تقدم).

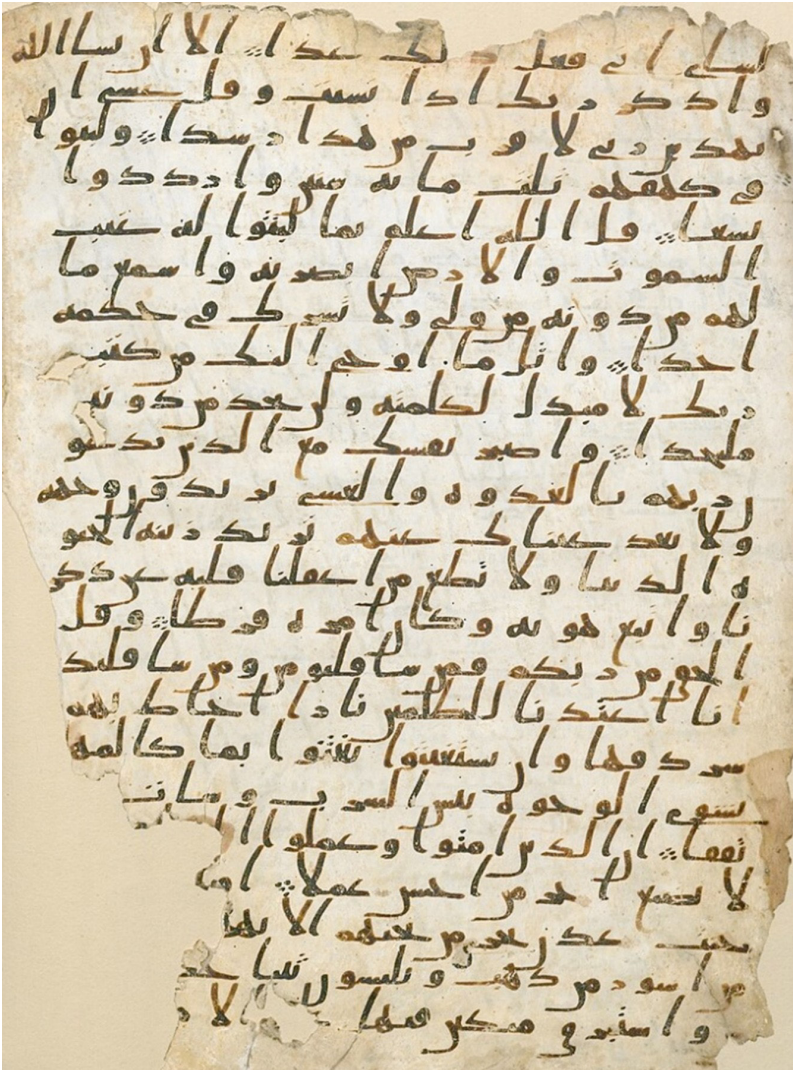
١٣ على: ب ، ت ، ص ، ق ، ف // علا: ص ، ط (وسموها بالياء أينما أتت إذا كانت حرفا، انظر: المقنع ٤٤٤ مختصر التبيين ١١٦/٢ نثر المرجان ١١٨/٤).

١٤ ربعمهم: ب ، ص // ربعمهم: ت ، ط ، ق ، ف (بإثبات الألف بعد الراء وفاقا، لأنه على وزن فاعل، انظر: المقنع ٤٤٤ مختصر التبيين ١١٦/٢ نثر المرجان ١١٩/٤).

١٥ سدسهم: ب ، ت ، ص ، ط ، ق // سادسهم: ف (بإثبات الألف بعد السين الأولى، انظر: المقنع ٤٤٤ مختصر التبيين ١١٦/٢ نثر المرجان ١١٩/٤) ونقل ابن عاشر عن التجيبي أن هذه الكلمة بغير ألف؛ انظر: إرشاد القراء والكاتبين ٥٠٩/٢).

١٦ ثمنهم: ب ، ت ، ص ، ط ، ق // ثمنهم: ف (مثل: سادسهم).

١٧ تمر: ب // تمار: ت ، ص ، ط ، ق ، ف (ذكر أبو داود أنه بالراء من غير ياء؛ تمار، انظر: مختصر التبيين ٨٠٥/٣ وثبتت ألفه بعد الميم على ضابط الداني، لأنه زائدة للبناء، انظر: المقنع ٤٤٤ قال الناطقي في نثر المرجان ١٢٠/٤: "بإثبات الألف بعد الميم وفاقا").

1^b

[1/ب]

واذكر ربك اذا نسيت وقل عسى ان
يهدين ربى لا قرب من هذا ارشدا [24] ولشوا
فى كهفهم ثلث مائة سنين وازدودوا^١

لشأى^١ انى فعل^٢ ذلك غذا [23] الا ان يشا الله

١ لشأى: ب، ق، ف // لشئ: ت، ص، ط (قال أبو عمرو الداني في المنقح ٤٢: "قال محمد بن عيسى: رأيت في المصاحف كلها شيء يغير ألف، ما خلا الذي في الكهف [٢٣/١٨]، يعني قوله ولا تقولن لشأى، قال: وفي مصحف عبد الله رأيت كلها بالألف شأى". وقال أيضا في نفس المصدر: "ولم أجد شيئا من ذلك في مصاحف أهل العراق وغيرها بألف"، ووافقه أبو داود في مختصر التبيين ٨٠٥/٣ وانظر أيضا: مجاء مصاحف الأمصار ٦٣: الجامع ١٥٤ البرهان ٣٨٥/١، نثر المرجان ١٢١/٤).

٢ فعل: ب، ص، ق // فاعل: ت، ط، ف (بإثبات الألف بعد الفاء عند الشيخين، لأنه على وزن فاعل؛ انظر: المنقح ٤٤٤: مختصر التبيين ١١٦/٢، نثر المرجان ١٢٢/٤).

340

İslam
Araştırmaları
Dergisi
55 (2026)
323-345

٣ مائة: ب، ت، ط، ق، ف // مئة: ص (كتبوا مائة ومائتين بالألف بين الميم والياء المهموزة بلا خلاف حينما وقعنا، انظر: المنقح ٤٤٢: مختصر التبيين ٣٠٢/٢، الجامع ٥٣: نثر المرجان ١٢٣/٤).
٤ وزدودوا: ب، ص، ط، ق // وزادوا: ت، ف (ذكر أبو داود أنه بإثبات الألف في كلمة "فوزدهم" بين الزاي والبدال أين ما أتى لفظ الزيادة،

تسعا [25] قل الله اعلم بما لبثوا له غيب السموت* والارض ابصر به واسمع ما لهم من دونه من ولى ولا يشرك فى حكمه احدا [26] واتل ما اوحى اليك من كتب* ربك لا مبدل لكلمته ولن تجد من دونه ملتحدًا [27] واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغدوة والعشى يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم تريد زينة الحياة الدنيا ولا تطع من اغفلنا قلبه عن ذكرنا واتبع هواه* وكان امره فرطًا [28] وقل..الحق من ربكم فمن شا فليؤمن ومن شا فليكفر

انا اعتدنا للظالمين نارا احاط بهم

سردقها* وان يستغيثوا يغاثوا* بما كالمهل .. يشوى الوجوه بشئ الشرب* وساتتفقا [29] ان الذين امنوا وعملوا ا... لا نضع اجر من احسن عملا [30] اوجنت* عدن تجرى من تحتهم الانها من اسور* من ذهب ويلبسون ثيابا* خض واستبرق متكين فيها على* الار

٨ سردقها: ب، ص، ط، ق // سرادقها: ت، ف (سكت عنه أبو داود، وثبتت ألفه على ضابط الداني، لأنها زائدة للبناء، انظر: المقنع ٤٤٤ قال الناطلي في نثر المرحان ١٢٩/٤: "بإثبات الألف بعد الراء على الأكثر، وحذفها الجزري").

٩ يغاثوا: ب // يغاثوا: ت، ص، ط، ق، ف (بإثبات الألف بعد الغين على ضابط الداني، لأنها زائدة للبناء، انظر: المقنع ٤٤٤ وانظر أيضا: نثر المرحان ١٢٩/٤).

١٠ الشرب: ب // الشرب: ت، ص، ط، ق، ف (بإثبات الألف بعد الراء على ضابط الداني والمهدوي، لأنه على وزن فعال، انظر: المقنع ٤٤٤ هجاء مصاحف الأمصار ٨٤؛ انظر أيضا: نثر المرحان ١٣٠/٤).

١١ جنت: ب، ف // جنات: ت، ص، ط، ق (يحذف الألف بعد النون حيث ما ورد باتفاق الشيعين لأنه جمع مؤنث سالم؛ انظر: المقنع ٢٢٢ مختصر التبيين ٣٢٢/٢-٣٤، ١٠٧ الجامع ٣٧؛ نثر المرحان ١٣٠-١٣١).

١٢ الانها: ب // لانهر: ت، ص، ط، ق، ف (ذكر الداني وأبو داود أنه يحذف الألف حيشما وقع، انظر: المقنع ٤١٨ مختصر التبيين ١١٢٤/٤-١٠٧/٢ مختصر التبيين ١١٢٤/٤ وفي نثر المرحان ١٣١/٤: "يحذف الألف بعد الهاء بالاتفاق كما نص عليه الداني وغيره).

١٣ اسور: ت، ب، ص، ط، ق // اساور: ف (سكت أبو داود هنا، وذكره في سورة الحج ٢٣ بألف بين السين والواو؛ انظر: مختصر التبيين ٨٧٢/٤؛ وثبتت ألفه على ضابط الداني، لأنها زائدة للبناء؛ انظر: المقنع ٤٤٤ وفي نثر المرحان ١٣١/٤: "يحذف الألف بعد السين المهملة، لأنه جمع يوازن مفعول" ونقل ابن عاشر عن التيجي أن هذه الكلمة بغير ألف؛ انظر: إرشاد القراء والكاتبين ٥٠٩/٢).

١٤ ثيابا: ب، ص، ط، ق // ثيابا: ت، ف (وردت هذه الكلمة في ثلاثة مواضع (الكهف) ٣١؛ الحج ١٩؛ الإنسان ٢١)، ولم يُشر في المصادر أنها بغير ألف إلا في الوسيلة ٢٣٥، فإن السخاوي نقل عن المصحف الشامي أنها بغير ألف في موضع الإنسان؛ وقد روى الداني عن قالون حذف الألف من كلمات، منها قوله تعالى: "عاليهم ثيابا" في الإنسان ٢١. وقد فهم بعضهم، وهو محمد أحمد دهمان محقق كتاب المقنع أن الألف مخلوطة من عاليهم وثياب كليهما، هذا وقد رسم ثياب في مصحف الجماهيرية بالألف؛ انظر: المقنع ١١٢ والظاهر أنها ترسم بإثبات الألف بعد الباء في جميع المواضع على ضابط الداني، لأنها على وزن فعال؛ انظر: المقنع ٤٤٤ نثر المرحان ١٣١/٤ وسكت أبو داود عنها في جميع القرآن).

١٥ على: ب، ت، ق، ف // علا: ص، ط (رسموها بالياء أينما آتت إذا كانت حرفا، انظر: المقنع ٦٥ مختصر التبيين ٧٥/٢ نثر المرحان ١٣٢/٤).

انظر: مختصر التبيين ٩٢/٢؛ وثبتت ألفها على ضابط الداني، لأنها زائدة للبناء، انظر: المقنع ٤٤٤ قال الناطلي في نثر المرحان ١٢٤/٤: "بإثبات الألف بين الدالين وفقا على الأكثر، وبزيادة الألف بعد واو الجمع".

٥ السموت: ب، ت، ص، ط، ق // السماوت: ق (يحذف الألفين قبل الواو وبعدها في جميع القرآن سواء كان معرفا أو غير معرف، إلا موضعا واحدا في حم السجدة أفضلت ١٢/٤؛ انظر: المقنع ٩٩ مختصر التبيين ١١١/٢).

٦ كتب: ب، ت، ص، ط // كتاب: ق، ف (اتفق الشيعان على أن "كتاب" بغير ألف بين التاء والياء، سواء كان معرفا أو غير معرف، إلا في أربعة مواضع، فإنهم بألف ثابتة، أولاهن في الرعد [٣٩/١٣]، والشا في الحجر [٤/١٥]، والثالث في الكهف [٢٧/١٨]، والرابع في النمل [١/٢٧]؛ انظر: المقنع ٢٠ مختصر التبيين ٦١/٢-٦٢/٣؛ ٨٠/٦ الجامع ٣٥ وقال الأكراني في نثر المرحان ١٢٥/٤: "إن الجزري كتب الألف بالصفرة إشارة إلى الاختلاف في الإثبات والحذف".

٧ هويه: ب، ت، ص، ق، ف // هواه: ط (بالياء بعد الواو؛ قال الداني في المقنع ٦٣: "إن المصاحف اتفقت على رسم ما كان من ذوات الباء من الأسماء والأفعال بالياء على مراد الإمالة وتغليب الأصل، وسواء اتصل ذلك بضمير أو لم يتصل أو لقي ساكنا أو متحركا". وانظر أيضا: مختصر التبيين ٦٣-٦٦، ٢٤٧-٢٤٨؛ ٦٨٣-٦٨٤/٣؛ ١٧٦؛ ١٠٥٨/٤؛ ١١٩١ نثر المرحان ١٢٨/٤).

[1/2]

[سورة طه . (20) . عدد آياتها 135]^٣

بسم الله الرحمن الرحيم^٤ طه^٥ [1] ما انزلنا
 عليك القرآن لتشقى [2] الا تذكرة لمن يخشى [3]
 تنزيلا ممن خلق الارض والسموت^٦ العلى [4]
 الرحمن على^٧ العرش استوى [5] له ما فى السموت
 ت وما فى الارض وما بينهما وما تحت
 الثرى [6] وان تجهر بالقول فانه يعلم السر
 واخفى [7] الله لا اله الا هو له الاسما ا
 لحسنى [8] وهل اتيك حديث موسى [9] اذ
 را نارا فقل^٨ لاهله امكثوا انى انست نا
 را لعلى اتيكم منها بقبس او اجد على^٩ ا
 لنار هدى [10] فلما اتيتها نودى يموسى [11]
 انى انا ربك فاخلع نعليك انك با
 لواد المقدس طوى^{١٠} [12] وانا اخترتك

[سورة مريم . (19) . عدد آياتها 98]^١

دعوا للرحمن ولدا [91] وما ينبغى للرحمن
 ان يتخذ ولدا [92] ان كل من فى السموت وا
 لارض الا اتى الرحمن عبدا [93] لقد احصيه
 وعدهم عدا [94] وكلهم اتيه يوم القيمة
 فردا [95] ان الذين امنوا وعملوا الصلحت
 سيجعل لهم الرحمن ودا [96] فانما يسرنه
 بلسنك^٢ لتبشر به المتقين وتنذر به قوما لدا [97] و
 كم اهلكنا قبلهم من قرن هل تحس منهم من احد او
 تسمع لهم ركزا [98]

٣ سورة طه مائة وثلاثون وايتان: ت // سورة طه: ف // -: ب، ط، ق (وما بين
 القوسين المعقوفين من عندنا).

٤ عُدَّت بسم الله الرحمن الرحيم آية، لأنه قد رمز لها بأربع نقاط.

٥ طه آية عند الكوفي وحده (انظر: الفرائد الحسان ٤٧)، ولكن لم تُعدّ في هذا
 المصحف آية، لأنها لم يرمز لها بعلامة.

٦ السموت: ب، ت، ص، ط، ف // السماوت: ق (يحذف الالفين قبل الواو
 وبعدها في جميع القرآن سواء كان معروفا أو غير معروف، إلا موضعا واحدا في
 حم السجدة [فصلت ١٢/٤١]؛ انظر: المقنع ١٩ مختصر التبيين ١١٧/٢).

٧ على: ب، ت، ف، ق // علا: ص، ط (رسموها بالياء أينما أنت إذا كانت
 حرفا، انظر: المقنع ٦٥ مختصر التبيين ٧٥/٢ نثر المرجان ٢٦٦/٤).

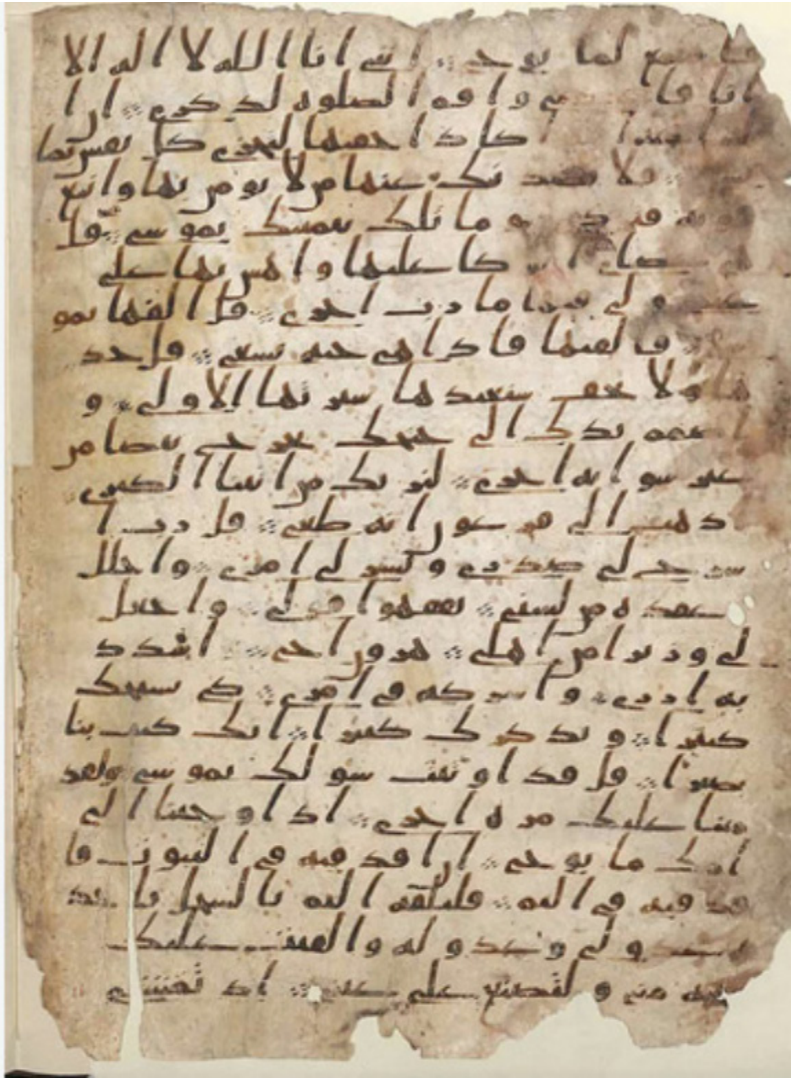
٨ فقل: ب // فقال: ت، ط، ق، ف (ذكر المصنف إثبات الألف بعد القاف في
 كلمة قال، واستلوا في مواضع ليست هذه منها، انظر: معجم الرسم العثماني
 ٢٧٢١/٥؛ وقال الناطقي في هذه الآية: "إثبات الألف بعد القاف: انظر: نثر
 المرجان ٢٦٨/٤).

٩ على: ب، ت، ف // علا: ص، ط، ق (كما تقدم).

١٠ طوى: ب، ق // طوى: ت، ط، ف // الكلمة غير مقروءة في نسخة ص
 (هنا وفي التازعات ١٦/٧٩) بالياء بعد الواو وبغير ألف قبلها: انظر: المقنع
 ٦٥٠٠/٤ مختصر التبيين ١٨٤١/٤ الجامع ٥٩٩).

١ سورة مريم تسعون وثماني ايت: ت // سورة مريم: ف // -: ب، ص، ط، ق (وما
 بين القوسين المعقوفين من عندنا).

٢ بلسنك: ب، ص، ق // بلساك: ط (سقوط النون من الكلمة سهو من الكاتب) //
 بلسانك: ت، ف (سكت عنه أبو داود، وثبتت ألفه على ضابط الداني والمهدوي،
 لأنه على وزن فعال؛ انظر: المقنع ٤٤٤ هجاء مصاحف الأمصار ٨٤٤ وفي نثر
 المرجان ٢٦٢/٤: "إثبات الألف بعد السين على ضابط الداني وهو الأكثر،
 وحذفها الجزري").

2^b

344

